

גזענות ואפליה

ההחמרה ביחס המפלה כלפי המיעוט הערבי בתקופות מתח ומשבר, כפי שתוארה בפרק הקודם, אינה מתרחשת כמובן בחלל הריק, אלא על רקע הגזענות המתמשכת הרווחת בישראל כלפי ערבים בפרט וכלפי קבוצות אוכלוסייה רבות אחרות.³⁹ הגזענות באה לידי ביטוי בתחומי חיים שונים ובאופנים מגוונים, גלויים וסמויים, החל מסטטוסים אלימים בפייסבוק וכלה בראיונות עבודה מנומסים. המגמה של התבססות גישות גזעניות ואנטי-דמוקרטיות בחברה בישראל, ובקרב בני נוער וצעירים בפרט, אינה חדשה. רבות נכתב ופורסם בנושא, ועמדנו עליה גם בדוחות "תמונת מצב" משנים קודמות. סקירה של כל תופעות הגזענות בישראל בשנה האחרונה חורגת בהרבה מהיקפו של דוח זה. נסתפק כאן בציון על קצה המזלג של כמה עניינים בולטים.

על פי "דוח השנאה" של קרן ברל כצנלסון,⁴⁰ המנטר בחודשים האחרונים את הגזענות ברשת, כבר באוגוסט 2015, לפני תחילתו של גל האלימות האחרון, 35% מהשיח הגזעני הופנה כלפי ערבים. בסקר שפורסם השנה נמצא כי אחוז ניכר מבני הנוער היהודים והערבים (45%-ו-39% בהתאמה) לא מוכנים ללמוד באותה כיתה עם בני נוער מהלאום השני.⁴¹ אותו סקר מלמד שוב שהגזענות נבנית במידה רבה על ניכור ועל זרות: כך, נמצא כי 35% מבני הנוער היהודים בישראל מעולם לא שוחחו עם נער ערבי, ו-27% מבני הנוער הערבים מעולם לא דיברו עם נער יהודי. כמו בכל שנה, נחשפו גם ב-2015 תופעות של הדרה ואפליה כלפי המיעוט הערבי: מלונות ש"מזהירים" מפני נופשים ערבים,⁴² פרויקט דיור שמקימיו מבטיחים לרוכשים פוטנציאליים שהם לא מוכרים דירות לערבים,⁴³ חברה להשכרת רכב המפלה לקוחות ערבים,⁴⁴ אפליה בקבלה לעבודה,⁴⁵ ועוד. וכמו בשנים קודמות, תופעות הגזענות וההדרה קיבלו רוח גבית מהתבטאויות של פוליטיקאים, ובראשם ראש הממשלה, שביקש לעודד הצבעה למפלגתו ביום הבחירות באמירה ש"המצביעים הערבים נעים בכמויות אדירות לקלפי".⁴⁶ דוגמאות נוספות מהשנה האחרונה כוללות את סגן שר הפנים ירון מזוז, שאמר לחברי הכנסת הערבים כי "עושים להם טובה" שהם בכנסת,⁴⁷ ואת חבר הכנסת אביגדור ליברמן שאמר במהלך כנס בחירות בהתייחס לאזרחי ישראל הערבים כי "מי שנגדנו, אין מה לעשות - צריך להרים גרזן ולהוריד לו את הראש".⁴⁸

האפליה נגד יוצאי אתיופיה עלתה השנה למודעות באופן חריף בעקבות הפגנות סוערות.⁴⁹ הטריגר להפגנות היה תיעוד שפורסם כמה ימים לפני כן, של שוטר מכה חייל אתיופי;⁵⁰ באופן אירוני, המחאה חשפה בדיוק את אותה התנהלות של "שיטור יתר" שנגדה היא כוונה, כאשר עם התלהטות ההפגנות הפעילה המשטרה נגד המפגינים אמצעים קיצוניים ביותר ובהם אלות, סוסים ופרשים, גז מדמיע, רימוני

³⁹ המושג "גזענות" משמש כאן במשמעותו הרחבה יותר, של ייחוס של נחיתות לקבוצות שונות לא רק על פי מאפיינים ביולוגיים גם על רקע מאפיינים כלליים כמו לאום, מגדר, דת, אורח חיים, נטייה מינית וכו'. להרחבה על הגדרת המושג "גזענות" ראו: שרף חסאן, [חינוך נגד גזענות](#), בתוך: נועה ריבלין (עורכת), [שיעור לחיים: חינוך נגד גזענות מהגן ועד התיכון](#), האגודה לזכויות האזרח, 2015.

⁴⁰ <http://hasata.berl.co.il>, קרן ברל כצנלסון.

⁴¹ רעות וילף, [סקר: יותר מ-50 אחוז מבני הנוער בישראל ימנים](#), nrg, 2.6.2015.

⁴² לי אברמוביץ', [מלונות מזהירים מפני נופשים ערבים. האזינו](#), רשת-החדשות2, 7.9.2015. בכתבה הובאו תגובותיהן של רשתות המלונות ועל פיהן הן מקדמות בברכה כל אורח באשר הוא.

⁴³ אבי עמית, [גזענות בעיר שסימלה דו-קיום: "לא מוכרים דירות לערבים, אם הם מתעניינים אנחנו 'עסוקים'"](#),

nana10, 6.6.2015. ראו גם: [האם לראשונה תיפסל חברת נדל"ן במכרז בנייה בשל אפליה?](#), הודעה באתר האגודה לזכויות האזרח, 22.6.2015.

⁴⁴ חיים ריבלין ונאוור דהן, [גזענות באלבר: לא משכירים לערבים](#), mako-החדשות2, 24.6.2015; [יו"ר ועדת הכלכלה ח"כ כבל בדיון על התחקיר שחשף גזענות באלבר: תובע שדברים כאלה לא יחזרו](#), הודעה באתר הכנסת, 7.7.2015. בכתבה ובהודעת הכנסת הובאו גם תגובותיה של חברת אלבר, שעל פיהן מדובר במקרים לא מייצגים.

⁴⁵ חיים ביאור, [למה אף אחד לא מקבל את הבחור הזה לעבודה?](#), TheMarker, 22.10.2015.

⁴⁶ [הרצוג: נלחמים על כל קול. נתניהו: הערבים בקלפיות](#), mako-החדשות2, 17.3.2015.

⁴⁷ [סערה במליאה - סגן השר מזוז עורר את חמתם של חברי הכנסת מהרשימה המשותפת כאשר אמר לח"כ זועבי: "את הראשונה שצריכה להחזיר את תעודת הזהות"](#), הודעה באתר הכנסת, 24.6.2015.

⁴⁸ [ליברמן: "להוריד הראש עם גרזן למי שנגדנו"](#), mako-החדשות2, 8.3.2015.

⁴⁹ ראו למשל: איתי בלומנטל ואח', [עשרות פצועים, עימותים, רימוני הלם והרס במחאת יוצאי אתיופיה בתל אביב](#),

ynet, 4.5.2015.

⁵⁰ אביאל מגנזי ועומרי אפרים, [נסגר התיק נגד השוטר שהיכה את החייל האתיופי](#), ynet, 14.6.2015.

הלם ואף את רכב ה"בואש". עוד לפני ההפגנות מצא דוח המטה למאבק בגזענות, שפורסם במרץ 2015, עלייה משמעותית בגזענות של כוחות הביטחון כלפי יוצאי אתיופיה לעומת השנה שלפני כן.⁵¹ יש לציין כי המשטרה אמנם משקיעה מאמצים רבים בשיפור הכשירות התרבותית של שוטריה ובחזיק הקשר עם הקהילה האתיופית,⁵² אך כמו בסוגיות אחרות הקשורות לחופש הביטוי ולזכות להפגין נראה כי המדיניות עדיין אינה מחלחלת ומשפיעה על התנהלות השוטרים בשטח. ברקע להפגנות של הישראלים יוצאי אתיופיה עומדות שנים ארוכות של הפרדה ובידול, שגם אם עמדו בבסיסם לעתים מניעים חיוביים, הובילו לתחושות קשות של אפליה. רק השנה, למשל, החליט הצבא להפסיק לנתב חיילים ממוצא אתיופי באופן אוטומטי לקורסים ולתוכניות מיוחדים.⁵³ בישיבת ועדת הקליטה של הכנסת שנערכה בתקופת ההפגנות הביעו נציגיהם של יוצאי אתיופיה התנגדות להמשך הפרויקטים הייחודיים, המבדלים אותם משאר האזרחים.⁵⁴

בסוף יולי 2015 הותקפו באכזריות צועדות וצועדים במצעד הגאווה בירושלים. הנערה שירה בנקי בת ה-16 נרצחה, וחמישה נפצעו. הרצח המזעזע הבהיר שוב שגם אם מבחינה משפטית מצבה של **קהילת הלהט"ב (לסביות, הומואים, טרנסג'נדרים וביסקסואלים)** בישראל הוא מן המשופרים,⁵⁵ הרי שלא כך מן הבחינה הציבורית. מבחינה משפטית נמשכה גם השנה התקדמות והושגו מספר הישגים ותקדימים. בין היתר, בית הדין הארצי לעבודה פסק בהחלטה תקדימית כי האיסור בחוק שוויון הזדמנויות בעבודה על אפליה בשל מין או נטייה מינית כולל גם איסור על אפליה על רקע זהות מגדרית, כלומר על אפליה של טרנסג'נדרים;⁵⁶ לראשונה, בית המשפט לענייני משפחה נתן לזוג אמהות צו הורות ללא תסקיר – התקדמות מבחינת ההכרה של המדינה בהורותן של בנות זוג לסביות על ילדיהם הלא ביולוגיים;⁵⁷ בית הדין האזורי לעבודה בתל אביב קבע באופן תקדימי שבני זוג הומואים שהפכו לאבות באמצעות הליך פונדקאות בחו"ל זכאים שניהם למלוא הזכויות עבור הלידה;⁵⁸ ומשרד החינוך עיגן בחוזר מנכ"ל את האיסור להפלות תלמידים בשל נטייה מינית או זהות מגדרית, בעקבות סעיף שנוסף לחוק זכויות התלמיד בשנה שעברה.⁵⁹ אולם מבחינה ציבורית, כאמור, הדרך עדיין ארוכה. סקר שפורסם השנה (ומתייחס לשנים 2002-2012) מצא ששיעור הישראלים המסכימים לכך שהומואים ולסביות צריכים להיות חופשיים לחיות את חייהם כרצונם נמוך יחסית למדינות אירופה.⁶⁰ הדוח השנתי שמפרסם מרכז ניר כץ באגודת הלהט"ב על אירועי שנאה כלפי הקהילה הלהט"בית מוכיח כי האפליה, חוסר הסובלנות ואף האלימות כלפי הקהילה עדיין רווחות בכל רחבי הארץ. הדוח מתייחס ל-1,300 אירועים שדווחו לאגודה במהלך השנה – עלייה של 25% יחסית לשנה שלפני כן. אירועים אלה מתרחשים בכל המרחבים ומעגלי החיים: במרחב הציבורי, במקומות העבודה, בבתי הספר, בשירות הצבאי, בבתי עסק, במסגרות טיפוליות ואף במשטרה. זירות בולטות שעליהן מצביעים מחברי הדוח היא התקשורת והאינטרנט, שבהן נרשמו 31% מביטויי השנאה לקהילה.⁶¹

⁵¹ ["דו"ח המטה למאבק בגזענות: עלייה של קרוב ל-50% באירועי הגזענות בישראל לעומת השנה שקדמה"](#), הודעה באתר המטה למאבק בגזענות, 14.7.2015. הדוח אינו מכסה שנה קלנדרית אלא מתחיל ומסתיים בכל שנה ב-21.3, היום הבין-לאומי למאבק בגזענות. כלומר, הדוח מתייחס לתקופה של מרץ 2014-פברואר 2015. לעניין שיטור היתר ראו גם: אבי בלכרמן, [מחאת הנוער האתיופי: המשטרה מסמנת את כולנו כעבריינים](#), שיחה מקומית, 13.2.2015.

⁵² תשובת המשטרה מתאריך 19.5.2015 לפניית האגודה לזכויות האזרח מ-18.5.2015. לפנייה ולתשובה ראו: [לבדוק את התנהלות המשטרה בהפגנות של יוצאי אתיופיה](#), הודעה באתר האגודה, 28.6.2015.

⁵³ גילי כהן, [צה"ל סוגר קורסים המיועדים רק לחיילים ממוצא אתיופי](#), הארץ, 28.8.2015.

⁵⁴ ["כשלמעלה מ-40% מיוצאי אתיופיה הם כבר ילידי הארץ – אין סיבה להמשיך ולטפל בהם כעולים חדשים"](#), הודעה באתר הכנסת, 9.6.2015.

⁵⁵ הדבר נכון בעיקר לגבי זכויות של לסביות והומואים. בכל הקשור לזכויות טרנסג'נדרים המצב טוב פחות, אם כי קיימת מגמת שיפור. ראו: עדן ארזי, [זכויות טרנסג'נדרים](#), בתוך: [זכויות האדם בישראל – תמונת מצב 2014](#), האגודה לזכויות האזרח, דצמבר 2014.

⁵⁶ עע (ארצי) 14-23372-06-14 [המרכז לטכנולוגיה חינוכית \(חל"צ\) נ' מרינה משל](#) (פס"ד מיום 2.6.2015).

⁵⁷ תמ"ש 57740-12-14 [פלונית נ' היועץ המשפטי לממשלה](#). את בנות הזוג ייצגה עו"ד עירא הדר. עמדת היועץ המשפטי לממשלה: <http://bit.ly/1LFwUtV>, צו ההורות: <http://bit.ly/1OmC7wV>.

⁵⁸ ב"ל 943-07-12 [פלוני נ' המוסד לביטוח לאומי](#) (פס"ד מיום 28.4.2015).

⁵⁹ חוזרי מנכ"ל - תשעה"ל 12/1-2.8 איסור אפליה, באתר משרד החינוך: <http://bit.ly/1YAad3n>.

⁶⁰ על הסקר: <http://www.europeansocialsurvey.org>.

⁶¹ אריק בנדר, [דוח חדש חושף: עד כמה נפוצים מקרי האלימות נגד הקהילה הלהט"בית?](#), מעריב, 2.9.2015.

לפחות 12 נשים נרצחו בישראל מתחילת השנה על ידי בני זוג או קרובי משפחה, שמונה מהן ערביות.⁶² התאבדותה של אישה שהועסקה בתעשיית הזנות⁶³ ויותר מכך פרשת "אלנבי 40"⁶⁴ העלו לרגע למודעות הציבורית את תרבות האונס וניצול הנשים בישראל, ונשכחו. על אלה יש להזכיר גם את שרשרת הפרשות של הטרדות מיניות על ידי בכירים במשטרה, שנחשפה בתחילת השנה.⁶⁵ מדד המגדר שפרסם השנה מרכז שוות – המרכז לקידום נשים בזירה הציבורית במכון ון ליר בירושלים⁶⁶ הראה כי בעשור האחרון (2004-2013) כמעט ולא צומצם אי השוויון בין גברים לנשים. על פי הדוח, עומק אי-השוויון המגדרי בכל המימדים שנבדקו נותר גבוה, ובמיוחד במימדי העוצמה (ייצוג בעמדות של השפעה וקבלת החלטות), ושוק העבודה (השתתפות בשוק העבודה, שכר,⁶⁷ שיעור עובדי חברות כוח אדם, חלקיות משרה ועומק המגדור המקצועי – מקצועות הנחשבים "גבריים" ו"נשיים"). מהדוח עולה כי אם קצב השינוי ימשיך להיות נמוך כפי שהיה בעשור החולף, אי השוויון בין נשים לגברים ייסגר רק בשנת 2097.⁶⁸ נושא הייצוג בעמדות של קבלת החלטות עלה השנה גם בהקשר של הבחירות, בעיקר לגבי נשים חרדיות. העיתון "יתד נאמן" סירב לפרסם מודעת תעמולה של מפלגת הנשים החרדיות "ובזכותן", לנוכח נוהגו של הציבור החרדי שלא להכליל נשים ברשימות מועמדים לכנסת; בית המשפט המחוזי חייב את העיתון לפרסם את המודעה, אך בית המשפט העליון קיבל את ערעורו של העיתון והפך את ההחלטה.⁶⁹ עוד לפני כן נאלץ השופט סלים ג'ובראן, יו"ר ועדת הבחירות המרכזית, לפנות למפלגות באזהרה, לאחר שפורסם כי רבנים השמיעו אמירות שיש בהן כדי להרתיע נשים חרדיות מלהתמודד בבחירות.⁷⁰

קבוצות נוספות בישראל סובלות אף הן מהדרה, מאפליה ומגזענות. כך למשל נתקלנו בשנה החולפת ב"פרופיילינג" נגד חרדים לאחר הרצח במצעד הגאווה;⁷¹ באלימות של פקחי הגירה כלפי מהגרים ומבקשי מקלט וב"פרופיילינג" המביא למעצרים אלימים של אזרחים או של שוהים כדין רק משום צבע עורם הכהה או תווי פניהם;⁷² ובדיווחים רבים על אפליית תלמידים, ובעיקר תלמידות, ממוצא ספרדי בחינוך החרדי.⁷³

⁶² ראו למשל: [מדוע הרשויות אינן כתובת לנשים נפגעות אלימות?](#), הודעה באתר הכנסת, 13.7.2015; ניב קובוביץ, עפרה אידלמן וג'קי חורי, [הרצח הכפול ברמלה מציף את הכשלים בטיפול ברצח נשים ערביות](#), הארץ, 19.11.2015; יעל ברנובסקי, [מספרי האלימות: 200 אלף נשים מוכות בישראל](#), ישראל היום, 17.11.2015; לי ירון, [תת הוועדה לאלימות במשפחה: אין די הגנה לנשים וילדים שנפגעו, משרדי המשלה לא מתואמים](#), הארץ, 24.11.2015.

⁶³ ניב קובוביץ, [המשטרה הוציאה צו סגירה לבית הבושת שבו התאבדה אשה בזנות](#), הארץ, 24.8.2015. ראו גם: ורד לי, [בישראל: ללא אכיפה, הזנות משגשגת](#), הארץ, 12.3.2014.

⁶⁴ יורם ירקוני, [הצעירה מאלנבי 40: "נתנו לי אלכוהול וסמים, אתבע את המועדון"](#), ynet, 9.10.2015; אלי סניור, [עוד תיעוד של מין על הבר ב"אלנבי 40"](#), ynet, 8.10.2015. ראו גם: צפי סער, [מהאונס באלנבי 40 ועד תמונת גופה עירומה של נערה פלסטינית: חייבים לשים סוף לטרור המגדרי](#), הארץ, 8.10.2015.

⁶⁵ ראו למשל: שרון אברהם-ויס, [האמת המטרידה על המשטרה](#), אתר האגודה לזכויות האזרח, 29.1.2015; [יועצת המפכ"ל לענייני נשים: חשיפת פרשיות הטרדות המין היא תוצאה של תהליך חשוב שעובר על המשטרה](#), הודעה באתר הכנסת, 16.2.2015; גיא פלג, [הפרקליטות: אישום נגד הניצב שהודח](#), mako-החדשות, 3.11.2015.

⁶⁶ [מדד המגדר – אי שוויון מגדרי בישראל](#), מכון ון ליר בירושלים ושוות – המרכז לקידום נשים בזירה הציבורית, <http://www.genderindex.vanleer.org.il>.

⁶⁷ בממוצע, נשים בישראל עדיין מרוויחות כשליש פחות מגברים. ראו: [לקט נתונים לרגל יום האישה הבין-לאומי 2015](#), הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 4.3.2015; טלי חרות-סובר, [85% מהמעסיקים: "אין פערי שכר בין גברים ונשים"](#); [48% מהמעסיקים: האחריות לצמצום הפער - בידי הנשים](#), TheMarker, 17.11.2015.

⁶⁸ [יו"ר הוועדה למעמד האישה על מדד המגדר: לקח לנו 10 שנים לזוז 0.07% במדד השוויון](#), הודעה באתר הכנסת, 22.7.2015.

⁶⁹ העתירה לוועדת הבחירות: <http://bit.ly/1YAqKLB>; החלטת בית המשפט המחוזי: ת"א 25425-03-15 [רות קוליאן נ' יתדות ת.ש.מ.ו. הוצאה לאור ופרסומים](#) (החלטה מיום 13.3.2015); החלטת בית המשפט העליון: רע"א 1868/15 [יתדות ת.ש.מ.ו. הוצאה לאור ופרסומים נ' רות קוליאן](#) (החלטה מיום 15.3.2015). רות קוליאן יוצגה על ידי מרכז צדק לנשים.

⁷⁰ מכתבו של המשנה ליועץ המשפטי לממשלה ליו"ר ועדת הבחירות המרכזית, 22.1.2015: <http://bit.ly/1SpskFG>.

⁷¹ מכתבו של יו"ר ועדת הבחירות המרכזית למפלגות, 22.1.2015: <http://bit.ly/21ITIQi>.

⁷² לפניות האגודה לזכויות האזרח למשטרה ולתשובת המשטרה: [התייחסות מפלה של שוטרים לחרדים בעצרת מחאה בירושלים](#), הודעה באתר האגודה, 1.9.2015; [במשטרה מודים: אסרנו כניסת חרדים לעצרת נגד הרצח במצעד הגאווה](#), וואלה, 27.8.2015.

⁷³ סיגל רוזן ורותם אילן, [מי מפקח על הפקחים? אלימות פקחי רשות ההגירה כלפי מהגרים](#), המוקד לפליטים ולמהגרים והאגודה לזכויות האזרח, אוקטובר 2015.

נדמה כי מה שהיה מדאיג במיוחד בשנה האחרונה הוא המעבר ממילים למעשים. הרצח במצעד הגאווה; שריפת כנסיית "הלחם והדגים";⁷⁴ הצתת בית הספר הדו-לשוני;⁷⁵ תקיפות פיזיות של מבקשי מקלט⁷⁶ ועוד – כל אלה בגיבוי ובליבוי של התבטאויות של אנשי ציבור ושל הסתה גזענית ברשתות החברתיות. נשיא המדינה ראובן ריבלין, שהתייצב נחרצות נגד הגזענות, זכה לאיומים על חייו.⁷⁷ על רקע כל אלה, אי אפשר להדגיש מספיק את חשיבותו של חינוך אפקטיבי, מקיף ומתמשך נגד גזענות. במשרד החינוך אמנם פועלות תכניות חשובות להתמודדות עם גזענות, אך רובן קצרות טווח ודלות משאבים, ועל כן השפעתן החינוכית מוגבלת. כדי שיישאו פירות, הן צריכות להיות חלק מתהליך חינוכי הוליסטי לערכי דמוקרטיה, לזכויות אדם ולחיים משותפים. יש לשלב את החינוך לערכים אלה בכל קשת הגילים, בכל זרמי החינוך בישראל ובכל רכיבי התהליך החינוכי – החל בגן הילדים וכלה במערכת ההשכלה הגבוהה ובמוסדות להכשרת מורים, ולהטמיעו במקצועות הלימוד השונים. תהליך כזה מחייב לספק למורות ולמורים במהלך הכשרתם כלים להתמודדות חינוכית ראויה עם גילויי גזענות בכיתות ובבתי ספר, ועם אירועים אקטואליים.⁷⁸

⁷³ ראו למשל: [דיון בכנסת – אפליה בקבלת תלמידות לסמינרים בערים חרדיות](#), הודעה באתר הכנסת, 11.8.2015; חיים לב, [הבנות הספרדיות בחוץ? שנת הלימודים לא תיפתח!](#), ערוץ 7, 25.8.2015; יקי אדמקר, [ימים לפני התאבדותו כתב האב החרדי: "אין גבול לביזיון, אני מושפל"](#), 2.9.2015; יאיר אטינגר, [פרשנות || החינוך החרדי שוב על סף משבר סביב אפליה עדתית](#), הארץ, 2.9.2015; קובי נחשוני, [ילדים מסומנים: האשכנזים בלבן - המזרחיים בצהוב](#), ynet, 2.9.2015; יקי אדמקר, ["הן בטרואמה": הורי התלמידות הספרדיות באלעד מדברים לראשונה](#), וואלה, 28.10.2015.

⁷⁴ אחיה ראב"ד ויואב זיתון, [אישום בהצתת הכנסייה: יהודים ביצעו פשע שנאה נגד הנצרות](#), ynet, 29.7.2015; ג'קי חורי, [הכנסייה הקתולית בישראל התלוננה במשטרה נגד יו"ר להב"ה גופשטיין](#), הארץ, 7.8.2015.

⁷⁵ ניר חסון, [כשנתיים מאסר למציתי בית הספר הדו-לשוני: "היה שווה את זה"](#), הארץ, 22.7.2015.

⁷⁶ גלעד שלמור, ["חתכו לי את היד כי אני שחור"](#), mako-החדשות, 14.7.2015.

⁷⁷ רינה מצליח, [נשיא המדינה מגיב לאיומים: "מנהיגינו מרשים להתיר את הרסן"](#), רשת-החדשות, 7.8.2015.

⁷⁸ להרחבה ראו: [האגודה לשר החינוך: יש לבנות תכנית כוללת לחינוך נגד גזענות](#), הודעה באתר האגודה לזכויות האזרח, 14.8.2014; שרף חסאן, [הגזענות כאן, והיא כואבת](#), אתר האגודה לזכויות האזרח, 25.3.2015. מאמרים וערכות חינוכיות ייחודיות וחדשניות לחינוך נגד גזענות אפשר למצוא בספר שפרסמה האגודה השנה – [שיעור לחיים: חינוך נגד גזענות מהגן ועד התיכון](#), ה"ש 39 לעיל.